

EMISIUNI MONETARE DE LA MIHAIL RADU PĂSTRATE ÎN COLECȚIA „MARIA ȘI DR. GEORGE SEVEREANU”

Alina Pîrvulescu*

Keywords: Wallachia, Mihail Radu, Mihnea III, shilling, Severeanu collection, coin hoard.

Cuvinte cheie: Țara Românească, Mihail Radu, Mihnea III, șiling, colecția Severeanu, tezaur monetar.

Abstract: The author presents a group of nine Wallachian coins, issued under the reign of Mihail Radu (1658-1659), also known as Mihnea III. All of them are held within the “Maria and dr. George Severeanu” collection. On this occasion, the author makes a brief presentation of the structure of the collection mentioned above, focusing on the coins of medieval Wallachia. The discussion on coins issued by Mihnea III begins with a general description of the specimens from the collection and continues with a presentation of the current state of research on the emitted coins by this ruler. Also, there are some theories about the places where those monetary mints would have worked. Whilst there are some issues observed on the inventory of Severanu’s collection, one advanced hypothesis is that the nine coins submitted were part of a coin hoard acquired and published by Dr. Severeanu in 1923, whose place of origin was not known to him. To complete the structure of this article, the author presents some general data on monetary circulation in Wallachia between the end of Mircea I’s (1386-1418) reign and the early reign of Mihail Radu.

Rezumat: Autoarea prezintă un lot format din nouă emisiuni monetare ale Țării Românești, bătute în timpul domniei lui Mihail Radu (1658-1659), cunoscut și sub numele de Mihnea al III-lea, din cadrul colecției „Maria și dr. George Severeanu”. Cu această ocazie se face o scurtă prezentare a structurii colecției amintite, cu accent pe emisiunile medievale ale Țării Românești. Discuția asupra monedelor emise de Mihnea începe printr-o descriere generală a exemplarelor din cadrul colecției și continuă cu prezentarea stadiului actual al cercetărilor privind emisiunile monetare ale domnitorului, fiind prezentate teoriile din literatura de specialitate privind locul unde ar fi funcționat monetăria în această perioadă. Cu câteva rezerve care țin de unele probleme de inventariere a colecției Severeanu, se avansează ipoteza potrivit căreia cele nouă exemplare prezentate ar face parte dintr-un tezaur achiziționat și publicat de doctorul Severeanu, în anul 1923, al cărui loc de proveniență nu a fost cunoscut nici de acesta. Câteva date generale privind circulația monedei Țării Românești în perioada cuprinsă între sfârșitul domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418) și începutul domniei lui Mihail Radu, completează structura articolului de față.

În cadrul colecției „Maria și dr. George Severeanu” a Muzeului Municipiului București se păstrează un număr important de emisiuni monetare ale Țării Românești, între cele peste 3000 de exemplare conservate numărându-se monede provenind încă de la întemeierea monetăriei Țării Românești, din vremea domnitorului Vladislav I (1364-1377). Seria monedelor continuă cu emisiunile din vremea domnitorilor Radu I (1377-1383) și Dan I (1383-1386).

* Muzeul Municipiului București.

Un important episod al circulației monetare din Țara Românească este ilustrat de cele peste 1500 de monede bătute în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), a căror studiere a permis o mai bună sistematizare a emisiunilor acestui voievod. Mai puține exemplare provin din vremea domnitorilor Mihail I (1418-1420), Vladislav II (1447-1456) și Mihail Radu (1658-1659).

Existența în cadrul colecției „Maria și dr. George Severeanu” a unor loturi așa importante de monede medievale românești, fac din Cabinetul Numismatic și Medalistic al Muzeului Municipiului București, unul dintre cei mai importanți păstrători de astfel de exemplare, între colecțiile publice românești, alături de Cabinetele Numismatice ale Bibliotecii Academiei Române și Muzeului Național de Istorie a României.

Dintre acestea ne-am propus, în cadrul contribuției de față, introducerea în circuitul științific a nouă exemplare emise de domnitorul Mihail Radu, cunoscut sub numele de Mihnea al III-lea, monede mai puțin întâlnite în literatură, în special din cauza rarității lor.

Numit domn al Țării Românești la 19/29 ianuarie 1658 cu sprijinul turcilor, având o falsă ascendență, pretinzându-se fiu al lui Radu Mihnea, și-a luat numele presupusului său bunic, Mihnea al II-lea Turcitul, devenind astfel Mihnea al III-lea. La scurt timp după urcarea pe tron, în vederea întăririi poziției sale, Mihnea a preferat o alianță cu Gheorghe Rákóczi al II-lea (1648-1660), principele Transilvaniei, care avea resursele necesare pentru a se opune Imperiului Otoman, declanșând astfel o răscoală antiotomană. După câteva victorii, Mihnea este ucis la Satu Mare în primăvara anului 1660, același final tragic avându-l și aliatul său câteva luni mai târziu¹.

De la Mihail Radu se cunosc emisiuni monetare de un singur tip, din argint și aramă, bătute în sistemul șilingilor în anul 1658, cu legenda în limba latină. Acestea au pe avers efigia domnitorului iar pe revers acvila bicefală încoronată. Legenda are următoarea formulare: *Io Michael Radu Dei Gratia Valachiae Transalpinæ Princeps*, pe avers și *Si Deus Nobiscvm Ovis Contra Nos*, pe revers cu diferite variante și prescurtări.

Conform unui studiu mai vechi, șilingii lui Mihnea al III-lea au fost grupați în două mari grupe: monede de argint și monede de aramă. În cadrul fiecărei grupe în funcție de modul de redare a milesimului au rezultat trei subgrupe în cazul monedelor de argint și cinci subgrupe în cazul celor de aramă². Toate cele nouă exemplare din cadrul colecției „Maria și dr. George Severeanu” se încadrează în tipologia realizată în cadrul studiului amintit.

Emisiunile monetare ale domnitorului Mihnea al III-lea sunt cunoscute literaturii de specialitate încă de când datează și primele încercări de a fi

¹ Rezachievici 2012, p. 171-174.

² Iliescu 1956, p. 309.

recompuse sistemele monetare ale Moldovei și Țării Românești, prin opera lui D.A. Sturdza care va deschide drumul studierii emisiunilor monetare medievale românești, publicând în anul 1872, la Viena³, o amplă lucrare dedicată monedelor emise în Moldova și Țara Românească. Lucrarea lui D.A. Sturdza, pasionat colecționar care va face importante donații, cuprinzând și tezaure cu emisiuni medievale românești, Academiei Române, se axează pe descrierea și clasificarea monedelor medievale românești. Între acestea, autorul redă cu detalii complete trei exemplare bătute de Mihnea al III-lea, studiate în colecțiile vieneze⁴.

Alte câteva studii apărute de-a lungul timpului au dus la o mai bună cunoaștere a emisiunilor monetare ale domnitorului Mihnea al III-lea, lăsând însă nerezolvată problema locului unde au fost emise aceste monede.

Potrivit articolului din anul 1923, G. Severeanu plasează emiterea șilingilor lui Mihnea al III-lea în monetăria de la Suceava, pe baza unui tezaur mixt ce conține monede de la domnitorul moldovean Eustratie Dabija (1661-1665) și câteva exemplare de la Mihnea al III-lea (7 ex.)⁵. Acest tezaur, despre care autorul ne informează că nu se cunoaște locul descoperirii, a intrat în posesia doctorului Severeanu și i-a permis avansarea unor ipoteze privind baterea monedelor lui Mihnea în atelierul sucevean. Dintre argumentele care au stat la baza acestei teorii amintim asemănările metrologice și stilistice ale monedelor celor doi domnitori. Teoria sa pare greu de acceptat în condițiile în care domnia lui Mihnea încetează înaintea urcării pe tronul Moldovei a domnitorului Dabija.

Cercetările arheologice realizate la Mănăstirea Snagov unde au fost descoperite, printre altele, câteva reziduuri din aramă folosite la confecționarea unor falsuri după șilingi suedezi din sec. al XVII-lea, îl determină pe D.V. Rosetti⁶ să afirme ipoteza existenței unei monetării la Snagov, unde ar fi fost emise și monedele lui Mihnea al III-lea. Considerăm argumentele bazate doar pe descoperirea unor resturi care indică falsificarea unor monede europene ca fiind insuficiente în vederea stabilirii cu exactitate a baterii monedelor lui Mihnea la Snagov.

Într-un studiu din anul 1960, O. Iliescu realizează și un repertoriu al emisiunilor monetare bătute în monetăria de la Suceava⁷, în care include și tezaurul publicat de G. Severeanu în anul 1923⁸. Același autor invocă, zece ani mai târziu⁹, baterea acestor monede într-un atelier transilvănean, probabil pe baza relațiilor apropiate dintre domnitor și principele Gheorghe Rákóczi al

³ Sturdza 1872, p. 44-129.

⁴ Sturdza 1872, p. 114-115, nr. 55-57.

⁵ Severeanu 1923, p. 103-109.

⁶ Rosetti 1944, p. 150-152.

⁷ Iliescu 1960, p. 319-320.

⁸ Severeanu 1923, p. 103-109.

⁹ Iliescu 1970, p. 23.

II-lea. Teoria potrivit căreia șilingii lui Mihnea ar fi fost emiși într-un atelier din Transilvania este preluată și de autorii cunoscutei lucrări *Monede și Bancnote Românești*¹⁰.

Diferite varietăți ale emisiunilor monetare ale lui Mihnea al III-lea ne sunt cunoscute astăzi mulțumită unor articole publicate de C. Moisil¹¹ și L. Gattorno¹². Celui din urmă îi datorăm introducerea în literatura de specialitate a singurului exemplar de la Mihnea al III-lea de tipul *klippe*, monedă inedită de formă pătrată descrisă de autor *in extenso* într-un articol publicat în *Cronica Numismatică și Arheologică*, în anul 1943.

Existența în cadrul colecției „Maria și dr. George Severeanu” a celor nouă exemplare prezentate în studiul nostru (despre care nu mai deținem informații privind locul de proveniență), corelată cu informația din articolul doctorului G. Severeanu din anul 1923¹³, privind achiziționarea tezaurului mixt compus din monede de la Dabija și Mihnea (unde sunt ilustrate numai șapte exemplare), ne determină în mod firesc să considerăm că cel puțin o parte a materialului prezentat de noi, face parte din structura acestui tezaur.

În acest context se cuvine să facem câteva precizări legate de unele probleme de inventariere (care din păcate sunt specifice multor colecții muzeale din țara noastră), ale colecției „Maria și dr. George Severeanu”. Astfel, din conținutul *Actului de donație* al colecției datând din anul 1939, nu rezultă apartenența diferitelor categorii de artefacte donate la tezaurile care se regăsesc în cadrul colecției. În cuprinsul *Registrului pentru evidența analitică a bunurilor culturale* (primul volum, datat iunie 1949) al Muzeului Municipiului București (instituție care administrează Muzeul G. Severeanu precum și colecția „Maria și dr. George Severeanu”) și al *Registrului de inventar* al colecției „Maria și dr. George Severeanu”, ambele documente redactate ulterior intrării colecției donată în anul 1939, în patrimoniul Muzeului Municipal, apar în multe situații diferite adnotări, însă nu am identificat parcurgând documentele amintite, informații privind tezaurul publicat de doctorul Severeanu în anul 1923. Nici în fișele de evidență analitică a celor nouă exemplare nu am regăsit vreo informație în acest sens. Punem această situație pe o serie de factori precum naționalizarea imobilului, circulația artefactelor în cadrul Muzeului Municipal în vederea realizării diferitelor expoziții temporare, mutarea arhivei colecției precum și a patrimoniului cultural pentru realizarea lucrărilor de restaurare și conservare a imobilului, posibile erori umane ce ar fi putut avea loc în urma schimbării gestionarilor de-a lungul timpului sau a înlocuirii plicurilor în care

¹⁰ Buzdugan, Luchian, Oprescu 1977, p. 33.

¹¹ Moisil 1914-1915, p. 9.

¹² Gattorno 1943, p. 112-114.

¹³ Severeanu 1923, p. 103-109.

sunt depozitate monedele, în vederea respectării normelor de conservare potrivit legislației de patrimoniu specifice, factori care au putut duce la dispersarea grupurilor de emisiuni monetare și la pierderea informației privind proveniența lor.

În aceste condiții păstrând rezervele de rigoare, putem avansa ipoteza că cel puțin o parte a exemplarelor noastre, fac parte din tezaurul al cărui loc de proveniență nu a fost cunoscut nici de doctorul Severeanu, achiziționat și publicat de acesta la începutul sec. XX.

Dupălunga domnie a lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), Țara Românească este serios afectată de luptele interne purtate de urmașii acestuia. Contextul intern nefavorabil accentuat de rivalitatea dintre Ungaria și Imperiul Otoman care își disputau supremația la nordul Dunării, fac ca emisiunile monetare ale Țării Românești să devină sporadice și să nu mai dețină un rol economic important. Pătrunderea monedei otomane în circulația monetară a Țării Românești a contribuit pe deplin la diminuarea ritmului monetăriei muntene. Mihail I (1418-1420) și Dan al II-lea (1422-1431) continuă tradiția emiterii de monedă, însă Radu Prasnaglava (1420-1422, 1426-1427, 1428) și Alexandru Aldea (1431, 1436), nu și-au mai exercitat acest drept. Seria emisiunilor monetare proprii a fost reluată de Vlad Dracul (1436-1447) și continuată de Basarab al II-lea (1442-1443). Procesul se intensifică în vremea lui Vladislav al II-lea (1447-1456) care reformează producția monetară a Țării Românești, ale cărui emisiuni se diferențiază vizibil din punct de vedere metrologic și tipologic față de monedele predecesorilor săi¹⁴. Se pare că și urmașul acestuia, Vlad al III-lea Țepeș (1448-1476) ar fi emis monedă, însă această teorie nu este împărtășită de toți cercetătorii. Tradiția baterii de monedă aparținând sistemului monetar întemeiat de Vladislav I este continuată de Radu al III-lea cel Frumos (1462-1475) și Basarab al III-lea Laiotă (1473-1477). Ducații lui Basarab Laiotă reprezintă ultimele emisiuni monetare regulate ale Țării Românești.

Din a doua jumătate a secolului al XV-lea în circulația monetară a Țării Românești se va impune asprul otoman, care după anul 1451 va deveni principala monedă în tranzacțiile curente¹⁵.

Într-un cadru economic dominat de circulația diferitelor monede străine pe piața Țării Românești, în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, Mihnea al III-lea realizează o reformă monetară prin reluarea emiterii de monede proprii, în ciuda faptului că se angajase în fața otomanilor să nu uzurpe acest drept¹⁶.

Considerăm că publicarea materialului numismatic de față, va prilejui ocazia relansării discuției asupra acestui interesant episod al istoriei monetare

¹⁴ Vîlcu, Gramaticu 2002, p. 184.

¹⁵ Nicolae 2003, p. 40.

¹⁶ Iliescu 1956, p. 293.

a Țării Românești, în cazul în care în cadrul colecțiilor din țara noastră mai există încă monede inedite de la acest domnitor.

CATALOGUL MONEDELOR ȚARA ROMÂNEASCĂ

Mihail Radu (1658-1659) Șilingi, 1658

Av. Bustul domnitorului Mihail Radu spre dreapta, purtând coroana princiară închisă, cu cinci fleuroane, în mâna dreaptă ține sceptrul terminat în floare de crin, mâna stângă este pe mânerul sabiei.

Rv. Acvila bicefală încoronată.

Legenda în limba latină

Grupe în funcție de modul de redare a milesimului

I. Milesimul în fața efigiei, de sus în jos.

MBR, p. 34, cf. nr. 277-281. Iliescu 1956, p. 309, tipul nr. II, seria a II-a.

Av. + IOMICHAEL·RAD·D·CVAL·TR·PR*

Rv. + SIDEVSNOBISCVM·OVISCON·NO

1. AE ↑ 0,45 g; 15,68 mm; nr. inv. 9605.

Av. + IOMICHAEL·RADD·CVAL·TR·PR

Rv. * SIDEVSNOBISCVM·OVISCON·NO

2. AE ↑ 0,41 g; 15,65 mm; nr. inv. 5223.

Av. + IOMICHAEL·RADD·CVALTR·PR

Rv. * SIDEVSNOBISCVM:O[.]SCON·NO

3. AE ↑ 0,49 g; 16,06 mm; nr. inv. 9609.

Av. + [.]MICHAEL[.....]

Rv. * SIDE[.....]OVISCON·NO

4. AE ↑ 0,43 g; 15,64 mm; ieșită din flan; nr. inv. 9610.

II. Milesimul în spatele efigiei de jos în sus.

MBR, p. 34, cf. nr. 282. Iliescu 1956, p. 309, tipul nr. II, seria a III-a.

Av. + IOMICHAEL·[.]AD·D·CVALTR·PR

Rv. + SIDEVSNOBISCVM·OVISCON·NO

5. AE ↑ 0,59 g; 16,29 mm; nr. inv. 9606.

III. În fața și în spatele efigiei, milesimul 16-58.

MBR, p. 33, cf. nr. 274-276. Iliescu 1956, p. 309, tipul nr. II, seria I.

Av. + IOMICHAEL·RAD·DDCVL·TR·PR

Rv. + SIDE[.....]SCVM·OVISCON·NO
6. AE ↑ 0,46 g; 14,51 mm; nr. inv. 9611.

Av. + IOMICHAEL·RADDCVLTR*PR·
Rv. + SIDE[.....]ISCON·NO
7. AE ↑ 0,58 g; 15,55 mm; nr. inv. 5222.

IV. Milesimul începe în fața efigiei, de sus în jos (16) și se termină în spatele ei, de jos în sus (58).

MBR, p. 34, cf. nr. 284. Iliescu 1956, p. 309, tipul nr. II, seria a V-a.

Av. + IOMICHAELRAD·D·CVAL·TR·PR·
Rv. * SIDEVSNOBISCVM·OVISCON·NO
8. AE ↑ 0,48 g; 15,93 mm; nr. inv. 9608.

V. Milesimul începe în spatele efigiei, de jos în sus (16) și se termină în fața ei, de sus în jos (58).

MBR, p. 34, cf. nr. 283. Iliescu 1956, p. 309, tipul nr. II, seria a IV-a.

Av. + IOMICHAEL·RADD·CVLTR·PR·
Rv. * SIDEVSNOBISC[.]M[.]ISCON·NO
9. AE ↑ 0,64 g; 16,36 mm; nr. inv. 9614.

Bibliografie

Buzdugan, Luchian, Oprescu 1977: G. Buzdugan, O. Luchian, C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, București, 1977.

Gattorno 1943: L. Gattorno, *O monetă inedită a lui Mihnea-Vodă Radul (1658-1660)*, CNA, 125-126, 1943, p. 112-114.

Iliescu 1956: O. Iliescu, *Cu privire la problema realizării unui „corpus” al monedelor feudale românești*, SMIM, I, 1956, p. 285-323.

Iliescu 1960: O. Iliescu, *Solidi Valachici Vulgo Dumnicze*, SCN, III, 1960, p. 311-322.

Iliescu 1970: O. Iliescu, *Moneda în România 491-1864*, București, 1970.

Moisil 1914-1915: C. Moisil, *Monetele lui Mihnea-Vodă Radul*, AAR, seria a II-a, 36, 1914-1915.

Nicolae 2003: E. Nicolae, *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1451-1512*, Chișinău, 2003.

Rezachieviți 2012: C. Rezachieviți, *Viața politică la mijlocul secolului al XVII-lea. Epoca lui Matei Basarab, Vasile Lupu și Rákóczeștilor*, Istoria Românilor, vol V, ed. a II-a, București, 2012, p. 105-180.

Rosetti 1944: D.V Rosetti, *Bănăria dela Snagov*, BSNR, 83-96, 1944, p. 150-152.

Severeanu 1923: G. Severeanu, *Monetele lui Dabija-Vodă (1661-1665) și ale lui Mihnea-Vodă Radul (1658-1660). Varietăți inedite*, BSNR, 48, 1923, p. 103-109.

Sturdza 1872: D.A. Sturdza, *Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien (Moldau und Walachei)*, NZ, 4, 1872, Viena, 1874, p. 44-129.

Vîlcu, Gramaticu 2002: A. Vîlcu, Steluța Gramaticu, *Despre ducații lui Vladislav II, Voievod al Țării Românești (1447; 1448-1456)*, vol. Simpozion de Numismatică organizat în memoria martirilor căzuți la Valea Albă, la împlinirea a 525 de ani (1476-2001), Chișinău, 13-15 mai 2001, București, 2002, p. 181-188.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Planșa I. Monede ale Țării Românești emise în perioada domniei lui Mihail Radu (1658-1659), din colecția „Maria și dr. George Severeanu”: șilingi (cat. 1-9).

Plate I. Wallachian coins issued during the reign of Mihail Radu (1658-1659) from “Maria and dr. George Severeanu” collection: shillings (cat. 1-9).

Planșa I. Monede ale Țării Românești emise în perioada domniei lui Mihail Radu (1658-1659), din colecția „Maria și dr. George Severeanu”: șilingi (cat. 1-9).